



پژوهش‌نامه تبلیغ و ارتباطات دینی

سال اول، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳

تبیین عوامل ورود و گسترش آثار پانولو کونلیو در ایران^۱

محمد رضا انواری^۲

چکیده

پانولو کونلیو رمان‌نویس نامدار برزیلی است که افکار او به‌عنوان یکی از عرفان‌های نوظهور در ایران مطرح و آثار او از پرخواننده‌ترین کتاب‌های دهه‌های اخیر در سطح جهان است. کتاب‌های او به ۵۶ زبان ترجمه شده و خوانندگان بی‌شمار او از ۱۵۰ کشور، با فرهنگ‌ها و اعتقادات مختلف هستند. آثار او در ایران نیز در بین دانشجویان بیشترین خواننده را دارد تا جایی که کتاب کیمیاگر او یک‌بار پرفروش‌ترین کتاب سال در ایران شد؛ اما از منظر جامعه‌شناختی این سؤال به ذهن می‌رسد که با توجه به نظام اسلامی ایران، چرا از آثار نویسندگانی مانند کونلیو که دارای خاستگاه غیراسلامی است، در ایران استقبال می‌شود و چه عواملی باعث گسترش آثار کونلیو در ایران شده است؟ در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی، ابتدا با تکیه بر آمارهای موجود و با تحلیل ثانویه، میزان استقبال از آثار کونلیو بررسی و سپس عوامل اثرگذار در گسترش آثار وی بررسی خواهد شد که از مهم‌ترین این عوامل، نقش نخبگان در ایجاد تغییرات اجتماعی است که با دو روش «تصمیم‌گیری» و «الگوسازی» صورت می‌گیرد. فعالیت گسترده ناشران و مترجمان او در ایران، سفر ده روزه او به ایران، حمایت‌های دولتی در دوران اصلاحات، استفاده تبلیغی از فضای مجازی نیز برخی از عوامل گسترش آثار کونلیو در ایران است.

کلیدواژه‌ها: پانولو کونلیو، عرفان‌های نوظهور، عرفان‌های ایرانی، آرش حجازی و کیمیاگر.

۱. تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۳

۲. استادیار گروه ارتباطات اجتماعی دانشگاه ادیان و مذاهب و عضو گروه تبلیغ و ارتباطات جامعه المصطفی العالمیه.

Mr.anvari@urd.ac.ir

انواری، محمد رضا، (۱۴۰۳)، تبیین عوامل ورود و گسترش آثار پانولو کونلیو در ایران. پژوهش‌نامه تبلیغ و ارتباطات دینی، سال اول، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۳، ص ۱۷۱-۱۴۷.

مقدمه

پدیده «عرفان‌های نوظهور» یا «جنبش‌های نوپدید دینی»^۱ بیش از دو دهه است که به کشور ما وارد شده و هرکدام از آن‌ها با شیوه‌های تبلیغی خود به‌صورت پیدا و پنهان به فعالیت و جذب افراد مشغول هستند. هرچند مبانی و ماهیت عرفان‌های نوظهور، نظری است، اما پیامدها و آسیب‌هایی که مجموع این عرفان‌ها در دو دهه اخیر در ایران بر مردم و به‌ویژه نسل جوان بر جای گذاشته، ابعاد مختلفی دارد و به آسیب‌های اعتقادی و فرهنگی منحصر نیست. مقام معظم رهبری با دوراندیشی خاص خود بارها مسئولان نظام را به مقابله با عرفان‌های کاذب فراخوانده‌اند که یکی از موارد آن در سفر سال ۱۳۸۹ به قم و در سخنرانی عمومی برای مردم بود (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۷/۲۷). تأکیدات فراوان ایشان و اینکه این مسئله را در سخنرانی عمومی مطرح کرده‌اند، نشان‌دهنده اهمیت و خطیر بودن این مسئله است. افکار «پائولو کوئلیو»^۲ نیز که بیشتر در قالب رمان مطرح شده است، از عرفان‌های نوظهور در ایران شناخته می‌شود. پائولو کوئلیو، رمان‌نویس مشهور برزیلی است که آثار او از پرخواننده‌ترین کتاب‌های دو دهه اخیر در سطح جهان است و کتاب‌های او به ۵۶ زبان ترجمه شده است و خوانندگان بی‌شمار آثار او از ۱۵۰ کشور، بافرهنگ‌ها و اعتقادات مختلف هستند. آثار کوئلیو از اواسط دهه ۷۰ شمسی به فضای فکری و فرهنگی کشور وارد شد و در اندک زمانی خوانندگان زیادی را بیشتر از طبقه متوسط و دانشجوی به‌خود جذب کرد. بنا به گزارش معاونت فرهنگی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، کتاب‌های کوئلیو در دانشگاه‌ها از نظر فراوانی مخاطبان در رتبه نخست قرار دارد. (موسویان، ۱۳۸۹: ۴)

اما از منظر جامعه‌شناختی این پرسش به ذهن می‌رسد که چرا از آثار نویسندگانی مانند کوئلیو که دارای خاستگاه غیراسلامی است در جامعه اسلامی ایران استقبال می‌شود؟

۱. New Religious Movements

۲. Paulo Coelho



این، پرسشی است که در مقالات و تحقیقاتی که درباره پائولو کوئلیو نوشته شده به آن پرداخته نشده که در این مقاله درصدد پاسخگویی به آن هستیم؛ بنابراین، پرسش اصلی آن است که: چه عواملی باعث ورود و گسترش آثار کوئلیو در ایران شده است؟ و سؤال فرعی مقدم بر آن این است که آیا از آثار کوئلیو در ایران استقبال شده است؟ از آنجای که نفوذ و گسترش کتاب‌های کوئلیو و دیگر عرفان‌های نوظهور در دو دهه اخیر در کشور، ما را با چالش دگرگونی در مفهوم عرفان و معارفی که در اسلام مطرح است روبه‌رو کرده، شناخت علل گسترش آثار کوئلیو به‌عنوان یکی از این عرفان‌ها اهمیت بسیاری دارد.

روش به‌کاررفته در این مقاله توصیفی - تحلیلی است. در تحقیقات توصیفی، محقق به دنبال چگونگی بودن موضوع است و می‌خواهد بداند پدیده، متغیر، شیء یا مطلب چگونه است. به بیان دیگر، به توصیف منظم و نظام‌دار وضعیت فعلی آن می‌پردازد و ویژگی‌ها و صفات آن را مطالعه و در صورت لزوم ارتباط بین متغیرها را بررسی می‌کند. محقق علاوه بر تصویرسازی آنچه هست به تشریح و تبیین دلایل چگونگی بودن و چرایی مسئله و ابعاد آن می‌پردازد. او برای تبیین و توجیه دلایل، به تکیه‌گاه استدلالی محکمی نیاز دارد و این تکیه‌گاه از طریق جستجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق و تدوین گزاره‌ها و قضایای کلی موجود درباره آن فراهم می‌شود. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۰: ۹۰) از این‌رو، برای گردآوری اطلاعات، علاوه بر مراجعه به اسناد، مدارک و آمارهای موجود درباره گسترش آثار کوئلیو در ایران، از شواهد و مشاهده‌های میدانی محقق در فضای حقیقی و مجازی استفاده شده است.

در بخشی از تحقیق از آمارهای موجود که در دسترس محقق بوده‌اند، استفاده شده است. «در پژوهش آمارهای موجود، پژوهشگر مأخذی از اطلاعاتی که قبلاً گردآوری شده‌اند را می‌یابد و سپس این اطلاعات را به‌شیوه جدیدی باز سازمان‌دهی یا ترکیب می‌کند تا پاسخ سؤالات خود را بیابد.» (نیومن، ۱۳۸۹: ۹۸) همچنین در بخشی از تحلیل‌ها از روش «تحلیل ثانویه»^۱ استفاده شده است. در تحلیل ثانویه، محقق به بررسی



۱. secondary analysis

دوباره آمارهای موجود می‌پردازد. (همان)

۱. بررسی گسترش آثار پائولو کوئلیو در ایران

قبل از بررسی عوامل ورود و گسترش آثار کوئلیو در ایران، منطقاً این پرسش به ذهن می‌رسد که آیا آثار کوئلیو در ایران با استقبال همراه بوده است؟

از آن‌جا که «مطالعات طولی»^۱ مانند روندپژوهی، مطالعه نسلی و یا روش پنل، (ر.ک: بی، ۱۳۸۱، ج ۱: ۲۱۶-۲۲۵) در مورد میزان گسترش آثار پائولو کوئلیو در سطح کشور انجام نشده است تا با اتکا به آن بتوان ارزیابی دقیقی داشت و اگر هم انجام شده باشد توسط مراکز امنیتی بوده که به دلیل محرمانه تلقی شدن، این‌گونه آمارها انتشار عمومی ندارند^۲، بنابراین میزان استقبال و گسترش آثار کوئلیو در ایران را با استناد به پیمایش‌های موجود و همچنین استناد به میزان شمارگان کتاب‌های او بررسی می‌کنیم. چراکه میزان شمارگان بالا یا تعداد دفعات چاپ یک کتاب، شاهی است که تا حدی میزان استقبال و گسترش آن کتاب در جامعه را نشان می‌دهد.

۱-۱- استناد به پیمایش‌های موجود

دو مورد از پیمایش‌هایی که درباره عرفان‌های نوظهور انجام شده تا حدودی روشن‌کننده مسئله است.

۱-۱-۱- پیمایش در میان دانشجویان کشور

اولین مورد پیمایشی است که درباره دانشجویان دانشگاه‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت علوم تحقیقات و فن‌آوری و همچنین دانشگاه‌های آزاد اسلامی در شهرهای مراکز استان‌های آذربایجان شرقی، اصفهان، گیلان، مازندران، کرمان، خوزستان، فارس، کرمانشاه، سیستان و بلوچستان، خراسان رضوی، همدان و تهران انجام شده و جامعه آماری در این پیمایش ۷۳۶۹ نفر بوده است. (نگرش دانشجویان به مکاتب عرفانی و جریان‌های انحرافی (کشوری)، ۱۳۸۷: ۱۹۳)

۱. Longitudinal Studies

۲. این جمله در بررسی‌های میدانی و صحبت محقق با مراکز اطلاعاتی بیان شد.



براساس اطلاعات این پیمایش، دانشجویان در پاسخ به پرسش «شناخته‌شده‌ترین عرفا نزد شما چه کسانی هستند؟»، پائولو کوئلیو را دومین عارف غیرایرانی که از دیگران شناخته‌شده‌تر است، نام‌برده‌اند! فراوانی کوئلیو در مقایسه با دیگران در جدول زیر مشخص است. (همان: ۲۰۰):

شناخته‌شده‌ترین عرفای ایرانی	شناخته‌شده‌ترین نویسندگان و عرفای غیر ایرانی
۱. مولوی ۷۶.۷%	۱. جبران خلیل جبران ۴۹.۹%
۲. علامه طباطبایی ۶۶.۲%	۲. پائولو کوئلیو ۳۲.۷%
۳. عطار نیشابوری ۶۵.۳%	۳. نیچه ۲۸.۹%
۴. حسین الهی قمشه‌ای ۶۵.۲%	۴. بودا ۲۴.۴%
۵. ملاصدرا ۵۹.۲%	۵. آنتونی رابینز ۲۲.۷%
۶. سنایی ۵۳.۴%	۶. ابن عربی ۱۴.۹%
	۷. هرمان هسه ۱۱.۶%
	۸. اشو ۱۰.۸%

براساس این تحقیق، درباره سؤال «کتب عرفانی مطالعه شده»، بیشترین درصد فراوانی مربوط به کتاب «کیمیاگر» نوشته پائولو کوئلیو است که پاسخگویان این کتاب را حتی از کتاب مثنوی مولوی نیز بیشتر مطالعه کرده بودند! (همان) و در سؤال دیگری پائولو کوئلیو با ۱۹٪ اولین گزینه در میان نویسندگان کتب عرفانی دانسته شده است و افرادی مانند مولوی، جبران خلیل جبران، مطهری، آنتونی رابینز، شریعتی در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. (همان: ۲۰۱)

۱-۱-۲- پیمایش تلفنی از شهروندان بالای ۱۵ سال شهر تهران

مرکز افکارسنجی و رصد فرهنگی وابسته به وزارت ارشاد اسلامی پیمایش دیگری را در آبان ۱۳۸۹ به صورت تلفنی در تهران انجام داده است که جامعه آماری در این پیمایش ۹۷۱ نفر از شهروندان بالای ۱۵ سال است که با استفاده از فرمول کوکران تعیین شدند و نظرسنجی تلفنی از آنها صورت گرفته است. (گزارش نظرسنجی تلفنی پیرامون میزان گسترش توجه مردم به سحر و جادو، ۱۳۸۹: ۱۵) گرچه هدف اصلی این پیمایش بررسی میزان گرایش



پاسخ‌گویان به سحر و جادو و خرافه‌پرستی است اما سؤالاتی هم درباره آشنایی پاسخ‌گویان با عرفان‌های نوظهور پرسیده شده.

نتایج این تحقیق در مورد میزان آشنا بودن پاسخ‌گویان با پائولو کونلیو چنین است. (همان:

(۴۳)

۹.۹% آشنایی زیادی با پائولو کونلیو داشته‌اند؛

۱۱.۷% آشنایی کمی با پائولو کونلیو داشته‌اند؛

۷۷.۷% معتقد بودند که اصلاً با پائولو کونلیو آشنایی ندارند؛

۷% هم به این سؤال پاسخ نداده بودند.

در این تحقیق میزان آشنایی پاسخ‌گویان با فرقه‌های مختلف این‌گونه ثبت شده است.

(همان: ۴۶)

نام ...	ابراهیم میرزایی	پائولو کونلیو	ژن	کریشنا مورثی	فالون دافا	اککار	شیطان‌پرستی	دون خوان	امور	کابالا	TM	پوگا	عنوان فرقه	فرآیند	آشنایی زیاد
۴۱	۶۲	۹۶	۴۶	۱۷	۴	۹	۲۲۱	۱۸	۳۷	۷	۴۰	۲۰۴	فرآیند		
۴.۲	۶.۴	۹.۹	۴.۷	۱.۸	۰.۴	۰.۹	۲۲.۸	۱.۹	۳.۸	۰.۷	۴.۱	۲۱	درصد		

پژوهش‌نامه تبلیغ و ارتباطات دینی سال اول، شماره دوم، بهمن ۱۳۹۳

بررسی دو پیمایش

۱. طبق پیمایش اول، دانشجویان با پائولو کونلیو و آثارش نسبت به بقیه عرفان‌های

نوظهور بیشتر آشنا هستند؛

۲. باتوجه به اینکه در پیمایش دوم نظرات قشرهای مختلف مردم تهران گرفته شده

(نه فقط دانشجویان)، می‌توان نتیجه گرفت، گرچه اقشار مردم با کونلیو و آثارش به صورت

گسترده آشنا نیستند؛ اما او در مقایسه با سایر فرقه‌ها و عرفان‌های نوظهور مطرح در کشور

جایگاه بالایی دارد و به لحاظ میزان فراوانی در جایگاه سوم قرار دارد. از مقایسه این دو آمار استفاده می‌شود کوئلیو در میان دانشجویان شناخته‌شده‌تر است تا در میان عموم مردم و از آنجاکه کوئلیو شخصیت اسلامی یا ایرانی ندارد و یک فرد بومی نیست، همین میزان شناخت از او و آثارش تأمل‌برانگیز است!

۱-۲- استناد به میزان شمارگان کتاب‌های کوئلیو

بعد از ورود آثار کوئلیو در سال ۷۴ به ایران تا پایان سال ۷۶، چهار کتاب کوئلیو به چاپ رسید: کیمیاگر (که در کمتر از دو سال، سه ترجمه از آن چاپ شد)، کنار رودخانه پیدرا نشستم و گریه کردم، دیدار با فرشتگان و سفر به دشت ستارگان که هر کدام از این سه کتاب با دو ترجمه منتشر شده‌اند. (شهرزاد، ۱۳۷۹: ۷۹)

براساس اطلاعات موجود در مؤسسه خانه کتاب تا پایان ۱۳۸۰، سیزده اثر پائولو با ۲۳ عنوان مختلف، ۱۳۳ بار تجدید چاپ شده است و اگر هر بار حداقل در ۵۰۰۰ تیراژ چاپ شده باشند، می‌توان نتیجه گرفت که حداقل ۶۶۵۰۰۰ جلد از کتاب‌های پائولو تا سال ۱۳۸۰ در ایران به فروش رفته است! (نگارش، ۱۳۸۸: ۱۲۱)

کیمیاگر بعد از اینکه اولین بار انتشارات فرزانه روز آن را در سال ۱۳۷۴ و با ترجمه دل‌آرا قهرمان چاپ کرد؛ چنان سریع در میان علاقه‌مندان جا باز کرد که در کمتر از دو سال بعد، یعنی در سال ۱۳۷۶ جزء پرفروش‌ترین کتاب‌های سال در ایران شد. کیمیاگر تا پایان سال ۱۳۸۰، ۳۷ بار در انتشارات مختلف تجدید چاپ شده است (همان). با اینکه در آغاز کتاب‌هایی که انتشارات «کاروان» منتشر کرد، آمده است که کتاب یادشده به هیچ شکلی نباید چاپ شود، اما ناشران متعدد دیگری هم این کتاب را چاپ کرده‌اند! و کیمیاگر فقط در انتشارات فرزانه روز تا سال ۱۳۹۰ به چاپ سی و ششم رسید! (کوئلیو، ۱۳۹۰)

حتی بعضی از چاپ شصتم کیمیاگر نیز خبر داده‌اند. (حسینیان، ۱۳۹۰: ۶۰) البته اگر چاپ‌های متعدد کیمیاگر را که در انتشارات مختلف به چاپ رسیده در نظر بگیریم این عدد حتی به بالای صد هم می‌رسد (ر.ک: سایت کتابخانه ملی ایران). بنا به گفته برخی متخصصان، چاپ پنجاه و هفتم کتاب کیمیاگر فقط در یک انتشارات روی داده است. (محرابی،



۱۳۸۹/۸/۵) کتاب‌های دیگر کوئلیو نیز بارها چاپ شده‌اند؛ که برای نمونه به چند مورد اشاره می‌کنیم: کتاب دیدار با فرشتگان، ترجمه دل‌آرا قهرمان که فقط در زمستان ۷۶ سه نوبت چاپ شده. (کوئلیو، ۱۳۷۶: ۲) کتاب ورونیکا تصمیم می‌گیرد بمیرد در سال ۱۳۸۷ و در انتشارات کاروان به چاپ بیست و یکم رسید؛ کتاب عطیة برتر تا سال ۱۳۸۷ به چاپ شانزدهم رسید؛ کتاب شیطان و دوشیزه پریم در سال ۱۳۸۸ به چاپ چهاردهم رسید؛ کتاب مکتوب در سال ۱۳۸۸ به چاپ شانزدهم رسید؛ کتاب دومین مکتوب در سال ۱۳۸۷ به چاپ دوازدهم رسیده و... (ر.ک: سایت کتابخانه ملی ایران)

بنا به گفته آرش حجازی، «ایران دومین کشوری بود که کتاب «ورونیکا تصمیم می‌گیرد بمیرد» را منتشر کرد و بنا است کتاب بعدی کوئلیو «شیطان و دوشیزه پریم» را نیز بلافاصله پس از انتشارش در برزیل، در تهران منتشر کنیم.» (مصاحبه نشریة برزیلی اپوکا با آرش حجازی، ۱۳۷۹/۳/۵)

این سرعت نشر درباره انتشار کتاب «زهیر» از موارد قبلی نیز بیشتر بود تا جایی که این کتاب حتی زودتر از برزیل در اسفند ۱۳۸۳ (مارس ۲۰۰۵) برای اولین بار در ایران منتشر شد! و مطبوعات برزیلی به این اقدام انتقاد کردند و می‌پرسیدند که چرا کوئلیو کتابش را برای اولین بار در جایی به جز وطنش منتشر کرده است؟. (روزنامه اعتماد، ۱۳۸۴/۱/۱۷)

همچنین کوئلیو در سفر ده‌روزه‌ای که در سال ۱۳۷۹ به ایران آمده بود، گفت: «برای من استقبال ایرانیان از کتاب‌هایم یک سورپریز بود. پولی که برای چاپ کتاب‌هایم از ایران دریافت می‌کنم از هیچ جای دنیا نگرفته‌ام.» (گفت‌وگویی روزنامه همشهری با پائولو کوئلیو، ۱۳۷۹/۳/۲۳) او در مصاحبه دیگری نیز می‌گوید: «... دو کشوری که کتاب‌های من بیشترین خواننده را دارد، ایران و اسرائیل است. (مصاحبه کوئلیو با فوکوس مونیخ، ۱۹ دسامبر ۲۰۰۷) این اظهار نظر کوئلیو بهترین شاهد بر استقبال خوانندگان و گسترش آثار او در ایران است.

باتوجه به استنادات یادشده، می‌توان نتیجه گرفت که از آثار کوئلیو در ایران بسیار استقبال شده و این استقبال و گسترش آثار به‌ویژه در بین دانشجویان بیشتر از سایر اقشار جامعه بوده است. البته از سال ۸۸ به بعد، خصوصاً در یکی دو سال اخیر، این روند رو به



کاهش است، به طوری که از ناشران متعددی که آثار او را چاپ می‌کردند، فقط چند ناشر همچنان به انتشار آثار او می‌پردازند. (ر.ک: سایت کتابخانه ملی ایران)

اما سؤال اصلی این تحقیق آن است که: چه عواملی باعث این استقبال شده است؟

۲- عوامل مؤثر بر ورود و گسترش آثار پائولو کوئلیو در ایران

پیدایش پدیده‌های اجتماعی، تک علتی نیست و کمتر پدیده‌ای را می‌توان یافت که تنها یک عامل باعث پدید آمدن آن شده باشد. گسترش آثار پائولو کوئلیو در ایران نیز همین‌گونه است، منظور ما از عوامل، یعنی اشخاص، گروه‌ها و دیگر مؤلفه‌های مادی و معنوی که در مجموع باعث ورود و گسترش آثار پائولو کوئلیو در ایران شده است.

۲-۱- فعالیت گسترده ناشران و مترجمان کوئلیو در ایران

از آنجاکه ابزار اصلی کوئلیو در نشر افکارش قالب رمان و داستان است، مهم‌ترین عاملان و ترویج‌دهندگان آثار او در ایران مترجمان و ناشرانی هستند که آثار او را در ایران ترویج و تبلیغ می‌کنند. هرچند مروجان او فقط مترجمان و ناشران نیستند.

وقتی کیمیاگر با ترجمه دل‌آرا قهرمان برای اولین بار منتشر شد، هیچ‌کس پائولو کوئلیو را نمی‌شناخت و کتاب را یکی از دوستان خانم قهرمان از پاریس برایش فرستاده بود. بعد از ترجمه، دانشجویان و گروه‌های مختلف کتاب را می‌خواندند و دل‌آرا قهرمان را برای سخنرانی دعوت می‌کردند. (www.salamatiran.com، ۱۳۸۶/۱۰/۲۰) روشن است که برگزاری چنین جلساتی در دانشگاه‌ها، زمینه‌آشنایی دانشجویان بانام پائولو کوئلیو را فراهم کرد و تبلیغی برای کوئلیو و آثارش بود و با ارتباطات که بین دانشجویان با یکدیگر و با دیگر جوانان، این آشنایی به سایر اقشار منتقل و به تدریج زمینه گسترش آثار او فراهم شد.

بعد از آن به تدریج ناشران متعددی به چاپ کیمیاگر و سایر آثار او پرداختند؛ تا جایی که از علت‌های گسترش آثار کوئلیو را می‌توان رقابت شدید میان مترجمان و ناشران او در ایران دانست! و شاید بتوان گفت، انگیزه کسب سود بیشتر، مهم‌ترین علت این رقابت بود و وقتی ناشران مختلف اقبال عمومی و گرایش مخاطبان به آثار کوئلیو را احساس کردند، گوی سبقت را از یکدیگر می‌ربودند. انتشار روبه‌رشد آثار او سبب شده بود بعضی به ترجمه یک



یا دو اثر از او بسنده و بعضی هیجان‌زده ترجمه‌های دست‌وپاشکسته‌ای از آثار او را روانه بازار کتاب کنند. (زرلکی، ۱۳۸۰: ۱۰۹)

اشتیاق ناشران آثار پائولو در ایران به‌حدی است که ناشران ایرانی علاوه بر انتشار ترجمه‌های گوناگون از آثار وی به انتشار آن آثار بانام‌های مختلف و با طرح جلد‌های متفاوت پرداخته‌اند تا جایی که سیزده اثر پائولو با ۲۳ نام متفاوت و با ۵۴ طرح جلد گوناگون به‌چاپ رسیده است. حتی برخی ناشران ایرانی در رقابتی کم‌نظیر به انتشار آثار پائولو در طرح‌ها، رنگ‌ها و اندازه‌های مختلف سخت، نرم، رقعی، جیبی با ترجمه‌های متفاوت و در اشکال گوناگون به تبلیغ کتاب‌های وی پرداخته‌اند تا سلیقه‌های گوناگون را جذب کنند. («همه چیز درباره مبتذل‌نویس مورد حمایت ارشاد»، ۱۳۸۹/۱۱/۱۹)

در سایت کتابخانه ملی ایران ۶۷ ناشر و ۵۴ مترجم آثار پائولو کوئلیو ثبت شده است که بعضی از آن‌ها فقط برخی از آثار کوئلیو را و بعضی از آن‌ها مثل انتشارات کاروان تمامی آثارش را چاپ کرده‌اند! برای مثال، کیمیاگر را که معروف‌ترین کتاب کوئلیو است ۲۷ ناشر منتشر کرده‌اند و با ترجمه ۱۹ مترجم به بازار کتاب وارد شده است (ر.ک: سایت کتابخانه ملی ایران).

گسترش آثار کوئلیو تا حدی بود که برخی کتاب‌های او با خط بریل برای نابینایان چاپ شد! و کتاب‌های دیدار با فرشتگان، مکتوب، کوه پنجم و بعضی از کتاب‌های او به‌صورت کتاب‌گویا عرضه شد. (ر.ک: fa.wikipedia.org) و حتی کتابی جملات قصار کوئلیو برای استفاده در پیامک گردآوری شده است! گفتنی است، این کتاب در کمتر از یک سال، سه بار تجدید چاپ شد. (فیروزی، ۱۳۸۸)

اما شاید برای کسانی که خواننده ترجمه‌های آثار کوئلیو در ایران هستند، نام انتشارات کاروان و آرش حجازی، از دیگر ناشران و مترجمان آشناتر باشد. به همین دلیل از بین ناشران و مترجمان آثار کوئلیو فعالیت انتشارات کاروان و آرش حجازی را به‌صورت اجمالی بررسی می‌کنیم.

آرش حجازی؛ روزنامه‌نگار، نویسنده، مترجم و پزشک است و به زبان‌های انگلیسی،



پرتغالی و اسپانیایی تسلط دارد. انتشارات کاروان در ایران با ترجمه‌های زیبا، روان و دقیق او با شیوه‌های جذاب و تقریباً خاصی چون تبلیغ کتاب‌های وی در ایستگاه‌های مترو، گوی سبقت را از دیگر ناشران ربود. (ر.ک: www.caravan.ir) بنا به سخنان یکی از مطلعان بازار نشر، حجازی ترجمه آثار کوئلیو را در بسته‌بندی‌های زیبا و به‌صورت رایگان به بعضی از دبیرستان‌های تهران می‌فرستاد که این کار او زمینه‌آشنایی جوانان را با افکار کوئلیو فراهم کرد و باعث گسترش مطالعه آثار در میان آن‌ها شد.

آرش حجازی دارای مجوز رسمی و انحصاری از شخص کوئلیو برای ترجمه آثار او در ایران است و او انتشارات کاروان را در سال ۱۳۷۶ تأسیس و سه سال بعد کوئلیو را به ایران دعوت کرد و در همین سفر کوئلیو امتیاز انحصاری ترجمه آثارش را به او و انتشارات کاروان داد. محبوبیت حجازی در مقایسه با مترجمان دیگر، از نظرات کاربران که در اینترنت ثبت شده نیز به دست می‌آید. بعضی از کاربران خود را عاشق ترجمه‌های آرش حجازی دانسته‌اند! برای نمونه یکی از کاربران درباره ترجمه آرش حجازی می‌گوید: «من خودم کتاب‌های پائولو با ترجمه دیگران را خوندم، مثلاً به کتاب و با دو ترجمه آقای حجازی و خانم میرشکار خوندم، ولی خیلی با هم فرق میکردن؛ به نظرم هیچ مترجمی به‌خوبی آقای حجازی نیست.» (مهرنوش، ۱۳۹۱/۶/۳۰)

از دیگر اقدامات ناشران و مترجمان برای گسترش بیشتر آثار کوئلیو، تغییر دادن و گاهی حذف قسمت‌هایی از آثار کوئلیو است که به نظر می‌رسد برای فرار از ممیزی و چاپ نشدن آثار او صورت گرفته است. برای نمونه یکی از کارشناسان در این باره می‌گوید: «ترجمه فارسی چند کتاب کوئلیو را با ترجمه‌های آن به‌زبان انگلیسی مقایسه کرده‌ام و نکته جالب این است که بسیاری از آن‌ها بانامی متفاوت از نام اصلی به فارسی منتشر شده‌اند. به‌عنوان مثال، نام اصلی اولین اثر او «خاطرات یک جادوگر» است که مترجم واژه «جادوگر» را با واژه عارفانه موجود در اشعار و ادبیات حافظ، یعنی «مغ» جایگزین کرده است» (فعالی، ۱۳۹۱/۵/۳). همچنین طبق نتایج یک پژوهش که درباره هفت کتاب کوئلیو انجام شده است و کتاب‌ها با متون اصلی مقایسه شده‌اند، نشان می‌دهد، در ترجمه‌ها افتادگی‌های فراوانی، گاه



در حد چندصفحه، صورت گرفته که به دلیل ناسازگاری این بخش‌ها با فرهنگ اسلامی-ایرانی است. (همان)

از دیگر شگردهایی که انتشارات کاروان برای فروش بیشتر آثار کوئلیو استفاده کرده، انتشار مجدد چاپ‌های قبلی یک کتاب است! این شگرد به‌ویژه بعد از جریان کشته شدن ندا آقا سلطان و حضور آرش حجازی در صحنه حادثه در سال ۸۸ که به تعطیلی انتشارات کاروان انجامید، بیشتر به‌کاررفته است. طبق اطلاعات موجود در سایت کتابخانه ملی ایران، کتاب کیمیاگر در انتشارات کاروان با اینکه در سال ۱۳۸۶ به چاپ ۳۱ رسیده بود اما چاپ شانزدهم این کتاب را در سال ۱۳۸۸ دوباره همین انتشارات منتشر کرد! با توجه به ممنوع شدن فعالیت این انتشارات بعد از آن حادثه، این اقدام برای آن است که وقتی انتشارات کاروان برای چاپ کتاب‌های کوئلیو با جلوگیری مسئولان مربوط روبرو شد، در پاسخ بگویند، ما هنوز کتاب‌های مربوط به چاپ قبلی را می‌فروشیم و چاپ جدیدی نداشته‌ایم.

۲-۲- سفرهای تبلیغی به کشورهای جهان و ایران

آثار کوئلیو در همه قاره‌ها و به زبان‌های مختلف، میلیون‌ها خواننده دارد و آثار او تاکنون در بیش از ۱۵۰ کشور جهان و به ۵۶ زبان ترجمه و تاکنون بیش از ۱۴۰ میلیون نسخه از کتاب‌هایش در سراسر جهان فروخته شده است. (کوئلیو، ۱۳۸۷ الف: ۱۳ و www.khabaronline.ir، ۱۳/۴/۱۳۹۱)

از دلایل این فروش گسترده، سفرهایی است که کوئلیو به کشورهای مختلف انجام می‌دهد. سفرهای کوئلیو در واقع از شیوه‌های تبلیغی او برای فروش بیشتر آثارش است و او تقریباً نیمی از سال را در سفر می‌گذراند. (کوئلیو، ۱۳۷۹: ۷۴) البته کوئلیو در سفری که به ایران داشت، گفت: «من هشت ماه از سال را به سفر می‌پردازم» (سایت کوئلیو، بخش سفر به ایران) این سفرها امکان ایجاد ارتباط نزدیک نویسنده با مترجمان و خوانندگان او را فراهم می‌کند و در فروش کتاب‌هایش نقش مهمی دارد.

او رابطه‌اش را با این خوانندگان فراوان و ناشناس خود رابطه میان استاد و شاگرد یا رابطه بین نویسنده و خوانندگانش نمی‌داند، بلکه سعی می‌کند با سفر به کشورهای مختلف جهان



و بررسی وضعیت نشر آثارش و ارتباط با ناشران و خوانندگان و شرکت در جلسات مختلف که با حضور خوانندگانش برگزار می‌شود، رابطه‌ای دوستانه با آن‌ها برقرار کند؛ تا جایی که شدت علاقه و اثرپذیری خوانندگانش از آثار او در بعضی موارد بسیار بالا است؛ برای مثال، «در برنامه‌ای به نام حلقه قرائت، کوئلیو برای خواندن چند صفحه از کتاب کوه پنجم حضور یافته بود و حدود هزار نفر در آن جلسه شرکت کرده بودند. این برنامه به تدریج تبدیل به جلسه روان‌درمانی گروهی شد... مردم از جا برمی‌خاستند و مستقیماً با او حرف می‌زدند و اعتراف می‌کردند که چگونه یکی از آثار او زندگی‌شان را متحول کرده است...» (کوئلیو، ۱۳۷۹: ۲۵)

کوئلیو درباره رابطه‌ای که در این سفرها با خوانندگانش برقرار می‌کند می‌گوید: «این، رابطه‌ای دوستانه است؛ دوستانی که بی‌آنکه بشناسمشان، بخشی از زندگی خصوصی خود را با آن‌ها شریک می‌شوم.» (همان: ۱۸۳)

همچنین کوئلیو در امارات درباره سفرهایش به کشورهای مختلف جهان گفته است: «این برای اولین بار نیست که به یکی از شهرهای شرقی سفر می‌کنم بلکه این شهرها جزئی از زندگی من شده‌اند که ضمن دیدار با دوستان قدیمی، بسیاری از خوانندگان آثار خود را نیز می‌بینم.» (روزنامه آفتاب یزد، ۱۹/۱۰/۸۶: ۱۰)

۲-۲-۱- کوئلیو در ایران

همان‌گونه که گفته شد، ورود آثار کوئلیو به ایران از سال ۱۳۷۴ آغاز شد که می‌توان آن را به حضور معنوی او در ایران تعبیر کرد؛ اما حضور فیزیکی کوئلیو حدوداً پنج سال بعد از حضور معنوی او، در خرداد ۱۳۷۹ صورت گرفت و کوئلیو بعد از سفر، ورودش به ایران را این‌گونه توصیف کرده است: «هنگامی که هواپیمای من در ساعت ۲ بامداد در تهران به زمین نشست، بیش از حد شگفت‌زده شدم؛ بیش از صد خواننده منتظر من بودند. در آن هنگام نیمه‌شب، به فرودگاه آمده بودند؛ فقط برای دیدن من؛ هرگز چنین چیزی را تجربه نکرده بودم؛ به شدت تکان خوردم. این؛ یک نشانه بود: می‌خواستند به من خوشامد بگویند. آغوش آن‌ها به‌سوی تازگی گشوده بود. ایرانیان مشتاق به شنیدن نظرات دیگران بودند. در



سفرم به تهران، بارها و بارها با این حقیقت روبه‌رو شدم: ایران به‌سوی گفت‌وگو گام برمی‌دارد.» (مصاحبه کوئلیو با نشریه فرانکفورتر روندشائوی آلمان، ۷ ژوئیه ۲۰۰۰ در سایت کوئلیو) حضور بیش از صد خواننده در فرودگاه برای استقبال از کوئلیو در ساعت دو صبح نشان‌دهنده حضور معنوی او قبل از سفرش به ایران و شاهدهی است بر اینکه کوئلیو قبل از سفرش در ایران ناشناخته نبوده است.

همچنین در خرداد ۷۹ مرکز بین‌المللی گفت‌وگوی تمدن‌ها، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و انتشارات کاروان از او برای حضور در ایران دعوت کرده بود و او به مدت ده روز به ایران آمد و در این حضور، جلسات متعدد انس کوئلیو با خواننده‌های کتاب‌هایش در تهران، شیراز و چند شهر دیگر برگزار شد. این جلسات تأثیر زیادی در معرفی کوئلیو به نسل جوان داشت و باعث شهرت وی در ایران شد. انتشارات کاروان هم که توانسته بود در این سفر انحصار ترجمه کتاب‌های کوئلیو را به نام خود کند، در ترجمه و چاپ کتاب‌های کوئلیو سنگ تمام گذاشت و درحالی‌که قانون کپی‌رایت در ایران وجود ندارد، از آن زمان تاکنون کوئلیو رسماً از ایران حق تألیف دریافت می‌کند. (کوئلیو، ۱۳۸۷ الف: ۲۰)

از آن پس انتشارات کاروان و سایر ناشران کتاب‌های پائولو کوئلیو را به‌طور گسترده در ایران، ترجمه و به اشکال گوناگون و با کمترین قیمت منتشر می‌سازند و آنچه از بررسی شواهد و اسناد به‌دست می‌آید این است که سفر کوئلیو به ایران در استقبال از آثار او تأثیر بسزایی داشت و باعث شد آثار کوئلیو در دهه ۸۰ در ایران چاپ‌های متعددی داشته باشد؛ بنابراین سفر کوئلیو به ایران که هم باعث آشنایی بیشتر افراد با وی شد و هم به شکل‌گیری روابط صمیمی وی با خوانندگان و عموم افراد انجامید از عوامل گردید از عوامل تبلیغی در گسترش آثار کوئلیو در ایران ارزیابی می‌شود؛ زیرا خود این افراد بعد از حضور در جلساتی که کوئلیو در ایران برگزار کرد، به‌صورت یک مبلغ و ترویج‌دهنده آثار او میان دوستان خود و دیگر افراد عمل می‌کنند.

۲-۳- حمایت‌های دولتی (نقش نخبگان)

گی‌روشه در کتاب تغییرات اجتماعی، بر نقش «نخبگان» در ایجاد دگرگونی‌های



اجتماعی تأکید می‌کند. (روشه، ۱۳۷۰: ۱۴۵-۱۶۳) البته در قرن‌های هیجدهم و نوزدهم، نخبه به آن اشخاص و گروه‌های اجتماعی گفته می‌شد که جایگاه و منزلت اجتماعی، سیاسی و روحانی ویژه‌ای نسبت به دیگران داشتند. (باتومور، ۱۳۸۱: ۱-۲ و ازغندی، ۱۳۸۵: ۱۳)

«لغت نخبگان به معنای بزرگان، صاحبان فکر، شخصیت و توانایی‌های وسیع فکری و سازمان‌دهی است. نخبگان به دو گروه کلی تقسیم می‌شوند: نخبگان فکری و نخبگان ابزاری. نخبگان ابزاری صاحب قدرت سیاسی و اقتصادی هستند و نخبگان فکری افرادی هستند که اندیشه، فکر، روش‌های بهینه، تئوری، آینده‌نگری و دوراندیشی تولید می‌کنند. اینان روش‌های عقلایی تحقق اهداف را مشخص می‌کنند» (سریع القلم، ۱۳۸۴: ۶۱).

همچنین نخبگان؛ اشخاص و گروه‌هایی هستند که به دلیل قدرتی که به دست می‌آورند و اثری که می‌گذارند، یا به دلیل تصمیماتی که می‌گیرند و یا به خاطر نظریه‌ها، احساسات و یا هیجاناتی که پدید می‌آورند، در کنش تاریخی جامعه‌ای اثرگذار می‌شوند (همان: ۱۵۳).

نخبگان براساس دو ملاک اتوریته (حاکمیت یا اقتدار) و نفوذ به شش دسته تقسیم می‌شوند:

- ۱- نخبگان سنتی و مذهبی؛
- ۲- نخبگان تکنوکراتیک؛
- ۳- نخبگان مالکیت؛
- ۴- نخبگان کاریزمایی؛
- ۵- نخبگان ایدئولوژیکی؛ و
- ۶- نخبگان سمبلیک. (همان: ۱۵۴-۱۵۸)

از این شش دسته می‌توان نقش نخبگان تکنوکراتیک را در ورود و گسترش کوئلیو و آثارش به ایران مؤثر دانست. نخبگان تکنوکراتیک به ساختی رسمی یا اداری منتسب هستند و اقتدار آن‌ها بر اساس دو اصل استوار شده است: اول آنکه، این نخبگان بر اساس قوانین وضع شده، شناخته شده و رایج انتخاب شده‌اند؛ دوم آنکه، این نخبگان به دلیل داشتن بعضی صلاحیت‌ها و قابلیت‌های مبتنی بر ملاک‌های مشخصی صورت گرفته است. نخبگان تکنوکراتیک مدیرانی هستند که می‌توان آن‌ها را در دولت، اداره‌های دولتی و... پیدا کرد و آن‌ها حاکمیت و اقتدار دارند. (همان: ۱۵۵) ضمناً مشارکت نخبگان در تغییرات اجتماعی بیشتر از دو طریق الف) تصمیم‌گیری و ب) الگوسازی صورت می‌گیرد.

الف) تصمیم‌گیری: برخی نخبگان در مجموعه تصمیم‌گیری‌های درون حکومت مشارکت دارند و به همین دلیل اثر آن‌ها مستقیماً ظاهر می‌شود.



ب) الگوسازی: نخبگان نفوذ خود را از طریق نوعی الگوسازی نیز به کار می‌گیرند؛ بدین‌صورت که به‌دلیل طرز تفکر و عملی که دارند، یا از آن‌ها تقلید می‌شود و یا ارزش الگو قرار گرفتن نخبگان، مبتنی بر ارزش‌هایی است که نخبگان پیشنهاد کرده، یا آن‌ها را به‌صورت نهادی درمی‌آورند. این الگوسازی ممکن است اساس ارزش‌هایی که قبلاً در جامعه مطرح یا منتشر شده است، صورت گیرد و یا بر اساس ارزش‌های نو و یا در حال ایجاد شدن شکل گیرد. (همان، ۱۵۲-۱۶۲)

بنابراین، نخبگان، مجموعه‌ای از افراد یا گروه‌های فعالی هستند که نقش مهمی در تغییر و تحولات اجتماعی دارند. طبق این نظریه نباید نقش وزارت ارشاد دوره اصلاحات و شخص وزیر آن را در جایگاه نخبگان تکنوکرات در ترویج افکار کونلیو دست‌کم گرفت «تا جایی که در پاره‌ای از جلساتی که کونلیو در سفر به ایران داشت، بالاترین مقام وزارت ارشاد یعنی شخص وزیر حضور یافت و به تأیید اندیشه کونلیو و تمجید از شخصیت او پرداخت. این، در حالی است که هیچ‌گاه رمان‌نویسان فارسی‌زبان چنین فرصتی از طرف دولت‌مردان به آن‌ها داده نشد و تلاشی برای معرفی افکار و آثارشان صورت نگرفت.» (شریفی‌دوست، ۱۳۹۱: ۱۶۵).

وزارت ارشاد، مرکز گفتگوی تمدن‌ها، انتشارات کاروان و مدیر آن و شخص وزیر ارشاد را می‌توان در زمره نخبگان تکنوکراتی دانست که اقتدار آن‌ها بر اساس قوانین وضع‌شده و رایج بود؛ یعنی بعد از روی کار آمدن دولت اصلاحات در سال ۱۳۷۶، بر طبق ملاک‌ها و سیاست‌هایی که رئیس‌جمهور وقت داشت، وزیر ارشاد متناسب، با این سیاست‌ها انتخاب شد و وزارت ارشادی که با این نگاه شکل گرفت با توجه به نقش و جایگاهی که داشت، در تصمیم‌گیری برای سفر کونلیو به ایران نقش مستقیم داشت و خود، یکی از دعوت‌کنندگان رسمی او بود؛ همچنین الگوسازی که طریقه دیگر برای مشارکت نخبگان در تغییرات اجتماعی معرفی شد نیز درباره کونلیو و سفرش به ایران احساس می‌شود. در سه‌سالی که دولت اصلاحات و وزارت ارشاد متناسب با سیاست‌های آن دولت روی کار آمد، سیاست‌هایی مانند تساهل و تسامح، نگاه باز در فرهنگ، تحمل مخالف، کثرت‌گرایی



فرهنگی و... در جامعه رواج یافت و با نهادینه شدن این سیاست‌ها بود که در سال ۱۳۷۹ کوئلیو به ایران دعوت شد و همین نخبگان او را به صورت یک الگو در طریق معنویت به جوانان معرفی کردند.

یک نمونه از تمجیدهای وزیر ارشاد وقت درباره کوئلیو که در همان سفر صورت گرفته، چنین است: «ایشان نویسنده‌ای هستند که در دنیای امروز، نقش بسیار مؤثری در اعتلای معنویت دارند؛ هر صفحه از آثار ایشان، سرشار از روشنایی، نورانیت، معنویت و مهربانی است. گمان می‌کنم در تاریخ انسان، اینک در آغاز هزاره سوم، بیش از همیشه نیازمند معنویت، مهربانی، دوستی و صلح هستیم. خوشبختانه همه این ویژگی‌ها هم در شخصیت جناب آقای کوئلیو هست و هم بالطبع در نوشته‌های ایشان. بارها ما آثار درخشانی را از نویسندگانی خوانده‌ایم که خود نویسنده پشت این اثر درخشان، به درخشندگی اثر نیست. در مورد آقای کوئلیو می‌توان با اطمینان خاطر گفت که روحی درخشان، صمیمی و زلال، پشتوانه آثاری است که امروز مورد استقبال همه جهانیان قرار گرفته است.» (سخنرانی مهاجرانی در ضیافت شام مرکز گفت‌وگوی تمدن‌ها، ۱۰/۳/۷۹). همچنین گفتگوی کوئلیو با وزیر ارشاد در منزل وزیر، نشان‌دهنده حمایت بالایی دولتی از کوئلیو و افکارش است؛ زیرا این گفتگو نه در محل کار وزیر، بلکه در منزل شخصی او انجام شده است و این مسئله نشان می‌دهد که نگاه مسئولان وزارت ارشاد به کوئلیو نگاه رسمی نبوده است. (گفت‌وگوی کوئلیو با مهاجرانی، ۱۰/۳/۱۳۷۹) رئیس‌جمهور وقت نیز با وجود میل قلبی نتوانست با کوئلیو دیدار کند و خود کوئلیو در مصاحبه‌ای که بعد از سفر به ایران با یک نشریه آلمانی داشته؛ گفته است: «متأسفانه هنگامی که در ایران بودم با او (رئیس‌جمهور ایران) ملاقات نکردم؛ اما پیغام دوستانه‌ای برای من فرستاد و گفت، به خاطر گشایش مجلس نتوانسته است من را ببیند.» (مصاحبه کوئلیو با نشریه فرانکفورتر روندشائوی آلمان، ۷ ژوئیه ۲۰۰۰ در سایت کوئلیو)

بنابراین، می‌توان حمایت‌های دولتی را از عوامل گسترش آثار کوئلیو در ایران دانست که در قالب نظریه نخبگان از آن یاد کردیم. این حمایت‌ها در دوره اصلاحات تا سطح وزارت ارشاد اسلامی و شخص وزیر دیده می‌شود.



بین عوامل ورود گسترش آثار کوئلیو در ایران



۲-۴ - استفاده تبلیغی از فضای مجازی

از ابزارهای جدید ایجاد ارتباط بین افراد استفاده از فضای اینترنت است و کوئلیو کسی است که از این امکان، بسیار استفاده می‌کند و حضور فعالی در فضای مجازی دارد و از آن برای ایجاد ارتباط با خوانندگان آثار و تبلیغ کتاب‌هایش برای فروش بیشتر استفاده می‌کند. کوئلیو خود در این باره می‌گوید: «من نه تنها از اینترنت استفاده می‌کنم، بلکه به اینترنت معتاد هستم.» (مصاحبه مطبوعاتی پائولو کوئلیو در ایران در تاریخ ۷۹/۳/۱۱، سایت کوئلیو)

کوئلیو را به جرئت می‌توان علاقه‌مندترین نویسنده مشهور معاصر به اینترنت و رسانه‌های دیجیتال دانست. یک استاد رشته روزنامه‌نگاری به نام «جف جارویس» که کتابی درباره گوگل نوشته، در مورد او گفته است که کوئلیو «گوگلی‌ترین نویسنده‌ای است که من می‌شناسم!» کوئلیو علاقه زیادی به شبکه‌های اجتماعی دارد. او از سه سال قبل عضو شبکه اجتماعی MySpace شده است و در این سایت بیش از ۳۸ هزار نفر او را به فهرست دوستان خود اضافه کرده‌اند. کوئلیو می‌گوید: «من مای اسپیس را مثل یک همسر دوست دارم؛ مدت زیادی آنجا بوده‌ام ولی فیس‌بوک مثل معشوقه‌ام است» کوئلیو این شبکه اجتماعی را راهی مناسب برای ارتباط با علاقه‌مندان خود می‌داند. کلوب هواداران فارسی‌زبان پائولو کوئلیو در سایت فیس‌بوک در سال ۱۳۸۸ راه‌اندازی شده است و کوئلیو از دوستانش در سایت مای اسپیس خواست که ویدئوها و موسیقی‌هایی را که درباره کتاب «ساحره پورتوبلو» ساخته‌اند برایش بفرستند. شش هزار نفر برای او موسیقی و ویدئو فرستادند و از بین آن‌ها ۱۵ اثر انتخاب شد تا در ساخت فیلم از آن‌ها استفاده شود؛ یعنی او با استفاده از فضای مجازی زمینه ساخت فیلم از کتابش را با کمک علاقه‌مندان فراهم می‌آورد. همچنین با جستجو در اینترنت متوجه می‌شود کوئلیو در شبکه‌های اجتماعی متعددی فعال است که از آن‌ها می‌توان این موارد را برشمرد: فیس‌بوک، توئیتر، یوتیوب، فرندفید، فلیکر، جایکو، pounce.netvibes librarything، ردیت، تامبلر، سرویس upcoming و vimeo. (ر.ک: www.kharazmi.org و وبلاگ تک‌کرانچ، مقاله مایکل ارینگتون) کوئلیو در مصاحبه با رویترز گفته است: «روزی سه ساعت را در اینترنت می‌گذرانم و



روزانه ۵۰۰ ایمیل دریافت می‌کنم. اگرچه نمی‌توانم به همه آن‌ها جواب دهم؛ اما سعی می‌کنم تا حد امکان به آن‌ها نزدیک شوم. آن‌ها نه تنها خوانندگان من هستند، بلکه انسان‌هایی هستند که روح مرا درک می‌کنند.» (گفتگوی کوئلیو با رویترز، ۱۳۸۶/۲/۲۷)

ایجاد پایگاه اطلاع‌رسانی پائولو کوئلیو به نشانی www.paulocoelho.ir روی شبکه جهانی اینترنت به زبان فارسی از دیگر عوامل ترویج آثار اوست. در پایگاه رسمی پائولو کوئلیو به زبان فارسی، اطلاعاتی درباره زندگی‌نامه، مؤسسه پائولو کوئلیو، گالری عکس، کتاب‌ها، گزارش سفر او به ایران و... در دسترس است و در پایگاه رسمی پائولو کوئلیو به ۱۴ زبان پرتغالی، اسپانیولی، انگلیسی، ایتالیایی، فرانسوی، رومانی، آلمانی، فارسی، ژاپنی، لهستانی، روسی، چینی، عربی و چک درباره این نویسنده و آثارش اطلاع‌رسانی می‌شود. آرش حجازی به او پیشنهاد داده است که ترجمه فارسی کتاب‌هایش را در اینترنت منتشر کند و کوئلیو نیز با پیشنهاد انتشار رایگان ترجمه فارسی کتاب‌هایش در اینترنت موافقت کرده است. کوئلیو معتقد است: «نویسندگان، اینترنت را دست‌کم گرفته‌اند». او در گفتگوی خود با رویترز که بعد از قرار دادن هفت فصل ابتدایی کتاب «ساحره پورتوبلو» بر روی اینترنت صورت گرفت، گفت: «عقیده دارم، این، حق خواننده است که قبل از خرید کتاب، بتواند آن را بخواند. هدف من این بود که یک‌چهارم کتاب را در اینترنت بگذارم تا نظر خوانندگان را درباره کتاب جدیدم بدانم» (گفت‌وگوی کوئلیو با رویترز، به نقل از ایسنا، ۱۳۸۶/۲/۲۷). کوئلیو درباره این‌که شاید دسترسی خوانندگان به نسخه‌های آنلاین موجب کاهش فروش آثارش شود، می‌گوید: «در سال ۱۹۹۹ در روسیه متوجه شدم تمام کتاب‌هایم به صورت رایگان روی اینترنت قرار دارند و نسخه‌های تقلبی آن نیز در بازار است؛ بنابراین، تصمیم گرفتم به جای مقابله، تمام کتاب‌هایم را در وب‌سایتم بگذارم؛ اما به جای آن‌که با کاهش فروش کتاب‌هایم مواجه شوم، از فروش ۱۰ میلیون نسخه‌ای در روسیه برخوردار شدم. در حالی‌که در سال ۱۹۹۹، این تعداد تنها ۱۰ هزار نسخه بود. به نظر من اگر مردم فصل‌های اولیه کتاب را بخوانند و آن را بپسندند، آن را خواهند خرید.» (همان).

۲-۵- عوامل درونی و محتوایی موجود در آثار



عوامل درونی و محتوایی موجود در آثار



۲-۵-۱- نزدیک بودن محتوای برخی از آثار به فرهنگ ایرانی - اسلامی

یکی از علل استقبال از آثار کونلیو در ایران را می‌توان نزدیک بودن محتوای بعضی از کتاب‌های او به فرهنگ بومی و اسلامی در ایران دانست. کتاب‌هایی مانند مکتوب، دومین مکتوب، عطیه برتر، داستان‌هایی برای پدران، فرزندان و نوه‌ها و... حکایت‌ها و جمله‌های زیبایی دارد و معمولاً در آخر هر حکایت، یک نکته اخلاقی و عرفانی به صورت نتیجه بیان می‌شود، به گونه‌ای که مخاطب در هنگام خواندن این حکایت‌ها تصور می‌کند کتابی مثل کشکول شیخ بهایی یا مثنوی مولوی را می‌خواند. هرچند تمامی نتایجی که در پایان داستان بیان می‌شود از نظر اسلامی تأیید نمی‌شود، اما بعضی حکایت‌ها و نتایجی که در پایان آن بیان می‌شود با فضای فکری مخاطب ایرانی و فرهنگ اسلامی مطابقت دارد؛ مثلاً او در یکی از آثارش گفته است: «مرد پلیدی، در آستانه مرگ، کنار دروازه دوزخ به فرشته‌ای برمی‌خورد؛ فرشته به او می‌گوید: "فقط کافی است در زندگی‌ات یک کار خوب انجام داده باشی و همان یاری‌ات می‌کند؛ خوب فکر کن". مرد به یاد می‌آورد که یک بار، هنگامی که در جنگلی راه می‌رفت، عنکبوتی را سرِ راهش دید و راهش را کج کرد تا آن را له نکند. فرشته لبخند می‌زند و تار عنکبوتی از آسمان فرود می‌آید تا مرد بتواند از راه آن به بهشت صعود کند. گروهی از محکومانِ دیگر نیز از تار عنکبوت استفاده می‌کنند و شروع می‌کنند به بالا رفتن از آن؛ اما مرد، از ترسِ پاره شدن تار، به سوی آن‌ها برمی‌گردد و آن‌ها را هل می‌دهد. در همین لحظه، تار پاره می‌شود و مرد بار دیگر به دوزخ بازمی‌گردد. صدای فرشته را می‌شنود که: افسوس. خودخواهی‌ات تنها کار نیکی را که انجام داده بودی، به پلیدی تبدیل کرد.» (کونلیو، ۱۳۸۷ ج: ۹۲)

۲-۵-۲- بهره‌گیری از قالب قصه

از قالب‌های مختلف ادبی، «رمان» از جمله بهترین قالب‌ها برای انتقال مفاهیم ارزشی و اعتقادی است و خوانندگان کتاب‌های رمان در میزان کتاب‌خوانی، بعد از کسانی که کتاب‌های درسی و کمک‌درسی می‌خوانند، در رتبه اول قرار دارند. (شریفی، ۱۳۸۹: ۱۰۲) کونلیو از این نکته به خوبی، استفاده و محتوای آثار خود را در قالب رمان عرضه کرده است.



ضمناً دستمایه رمان‌های او عرفان اسلامی و عرفان‌های شرقی و غربی است و او از هر چیزی کمک می‌گیرد تا پیش‌زمینه‌های ذهنی خود را در ذهن خواننده بنشانند. کوئیلو خود نیز به اثرگذاری رمان واقف است و با شناخت کارایی این ابزار برای انتقال آموزه‌هایش از آن استفاده کرده است. او درباره تأثیر رمان می‌گوید:

«یکی از کهن‌ترین و سنتی‌ترین روش‌های انسان برای انتقال معرفت به نسل‌های بعد، قصه‌ها و حکایات بوده است. قصه، ناب‌ترین و خالص‌ترین بخش ادبیات است؛ چراکه ما را به دورانی پیش از پیدایش تفاسیر و تعابیر امروزی مان می‌برد. قصه‌ها شادند، سرگرم‌کننده اند، نمایشی‌اند، اما فراتر از همه، معرفت را به شکلی دل‌پذیر منتقل می‌کنند» (کوئیلو، ۱۳۸۷ ب: ۱۷).

داستان‌های کوئیلو را نمی‌توان از نوع قصه‌های سرگرم‌کننده و تفریحی دانست؛ بلکه او تجربیات شخصی خود را به صورت «طرح معنوی» و برنامه‌راه‌گشا برای مخاطبان روایت می‌کند تا آن‌ها را به سمت همان افق سوق دهد (شریفی‌دوست، ۱۳۹۱: ۱۳۵). وی به این مطلب این‌گونه اذعان می‌کند: «مکتوب، کتابی از نصایح و پند نبوده، بلکه مجموعه‌ای از تجربیات شخصی است. قسمت اعظم آن از آموزش‌های استادم به من در طی یازده سال همزیستی در کنار هم تشکیل شده است» (کوئیلو، ۱۳۸۰: ۵).

همچنین کوئیلو خود را در نقش قهرمان داستان به آثارش وارد کرده، تجربیات معنوی خویش را به شکل مضامین مذهبی و با برچسب عرفان مطرح ساخته، با استفاده از تمثیل و رنگ و لعاب فراوان، کالای بدلی خود را جذاب معرفی می‌کند و مشتری ناآشنا را با بسته‌بندی زیبا می‌فریبد. وی می‌تواند خواننده ناآگاه را در رفت‌وبرگشت داستان‌ها با «شکل و قالب» سرگرم کند و او را از رصد محتوا و تحلیل مضمون و تشخیص درست از نادرست دور نگه دارد (شریفی‌دوست، ۱۳۹۱: ۱۳۶).

وی تصریح می‌کند:

«در حقیقت، من همه شخصیت‌های رمان‌هایم هستم. در کیمیاگر من چوپان هستم... در کتاب‌های دیگر من همیشه شخصیت مرکزی هستم. بیشتر کتاب‌هایم هرچند



روایت‌های ادبی هستند، تخیلی صرف نیستند. ماجراهای حقیقی هستند که من آن‌ها را زیسته‌ام؛ حتی ورونیکا تصمیم می‌گیرد بمیرد، تجربه‌ی روایت‌شده‌ای از ماجرای وحشتناک بستری‌شدنم در بیمارستان روانی است» (کونلیو، ۱۳۷۹: ۱۸۰).

نتیجه‌گیری

در این مقاله به دنبال پاسخ دادن به این پرسش بودیم که چرا آثار نویسندگانی مانند کونلیو که خاستگاه غیراسلامی دارند در جامعه‌ای مانند ایران که نظام اسلامی بر آن حاکم است با استقبال همراه است و البته این پرسش فرعی نیز مطرح شد که آیا آثار کونلیو در ایران با استقبال همراه بوده است؟ برای اثبات میزان گسترش آثار کونلیو از دو شیوه استفاده شد: یکی، استناد به دو پیمایشی که در این باره انجام شده بود و دیگری، استناد به دفعات چاپ کتاب‌های او؛ که نتیجه نه چنین بود: انتشار آثار او در مقایسه با دیگر عرفان‌های نوظهور مطرح در کشور و به‌ویژه در میان دانشجویان رتبه بالایی دارد. البته این امر بدین معنا نیست که بیشتر مردم با او یا آثار او آشنایی دارند بلکه آثار او به نسبت دیگر عرفان‌های نوظهور اکثریت نسبی دارد و اکثریت مطلق ندارد.

اما درباره سؤال اصلی، سعی شد با مطالعه اسناد و مدارکی که در این باره وجود داشت و تحلیل رویدادها و سخنان خود کونلیو علل گسترش آثار او بررسی شود که برخی از این عوامل عبارت بودند از:

فعالیت گسترده ناشران و مترجمان کونلیو در ایران، سفر ده روزه او به ایران، نقش نخبگان فکری در الگوسازی و تصمیم‌گیری، حمایت‌های دولتی در دوران اصلاحات، استفاده تبلیغی از فضای مجازی و عوامل درونی و محتوایی موجود در آثار.

در پایان می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که هرچند حکومت و کلیت جامعه ایران، اسلامی است؛ اما تکثر فکری و فرهنگی موجود در کشور و همچنین تفکر حاکم بر دولت اصلاحات وقت که به نگاه باز فرهنگی و سیاست تساهل و تسامح در انتشار آثار نویسندگان مختلف معتقد بود، نوعی تضاد و شکاف میان اهداف نظام اسلامی با سیاست‌های دولت را نشان می‌دهد که گسترش آثار افرادی مانند کونلیو نتیجه از این شکاف میان کلیت نظام و



قم، صهبای یقین.

۲۱. شهرزاد، شهاب، (۱۳۷۹)، زندگی و آثار پائولو کوئلیو؛ تهران، ندای دانش.
۲۲. فعالی، محمدتقی، (۱۳۹۱/۵/۳)، «کوئلیو باعرضه آثارش در قالب رمان، در پی جذب بیشتر مخاطب است»: www.hawzah.net
۲۳. فیروزی، علیرضا، (۱۳۸۸)، پیامک‌های پائولو کوئلیو؛ چاپ سوم، مشهد، امید مهر.
۲۴. کوئلیو، پائولو، (۱۳۷۹)، اعترافات یک سالک؛ ترجمه: دل‌آرا قهرمان، تهران، بهجت.
۲۵. _____، (۱۳۹۰)، کیمیاگر؛ ترجمه: دل‌آرا قهرمان، چ ۳۶، تهران، فرزانه روز.
۲۶. پائولو، (۱۳۸۷ الف)، چون رود جاری باش، ترجمه آرش حجازی، چاپ ششم، تهران، کاروان.
۲۷. _____، (زمستان ۱۳۷۶)، دیدار با فرشتگان؛ ترجمه: دل‌آرا قهرمان، چ اول، دوم و سوم، تهران، میترا.
۲۸. _____، (۱۳۸۷ ب)، قصه‌هایی برای پدران، فرزندان، نوه‌ها، ترجمه آرش حجازی، چ نهم، تهران، کاروان.
۲۹. _____، (۱۳۸۷ ج)، مکتوب، ترجمه آرش حجازی، چاپ سیزدهم، تهران، کاروان.
۳۰. _____، (۱۳۸۰)، مکتوب به همراه عطیه برتر؛ ترجمه: بهرام جعفری، تهران، محراب دانش.
۳۱. گزارش نظرسنجی تلفنی پیرامون میزان گسترش توجه مردم به سحر و جادو (بهمین ۱۳۸۹)، (مجری طرح: مرکز افکار سنجی و رصد فرهنگی)، چاپ اول، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
۳۲. گفتگوی کوئلیو با رویترز به نقل از ایسنا (۱۳۸۶/۲/۲۷)
۳۳. گفت‌وگوی کوئلیو با مهاجرانی، وزیر ارشاد وقت در منزل مهاجرانی (۱۳۷۹/۳/۱۰): سایت کوئلیو.
۳۴. محرابی، جواد (۱۳۸۹/۸/۵) «فرقه‌گرایی و عرفان‌های وارداتی از رسانه ملی تا بازار نشر»؛ www.mashreghnews.ir
۳۵. مصاحبه پائولو کوئلیو با فوکوس مونیخ آلمان (۱۹ دسامبر ۲۰۰۷): سایت کوئلیو.
۳۶. مصاحبه مطبوعاتی پائولو کوئلیو در ایران (۷۹/۳/۱۱): سایت کوئلیو.
۳۷. مصاحبه نشریه برزیلی اپوکا با آرش حجازی در هتل همای تهران (۱۳۷۹/۳/۵): به نقل از سایت کوئلیو.
۳۸. موسویان، محمد (۱۳۸۹) زندگی‌نامه، آثار و تحلیل اندیشه‌های پائولو کوئلیو؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدرسی معارف اسلامی گرایش اخلاق اسلامی، دانشگاه معارف اسلامی، قم.
۳۹. مهرنوش (۱۳۹۱/۶/۳۰) ذیل مطلب سرنوشت آثار کوئلیو در ایران، www.tebyan.net
۴۰. نگارش، حمید، (زمستان ۱۳۸۸)، «رهبران تباهی»، فصلنامه مریبان، شماره ۳۴.
۴۱. نگرش دانشجویان به مکاتب عرفانی و جریان‌های انحرافی (کشوری)، (بهار ۱۳۸۷)، تهران، سازمان



ملی جوانان، معاونت مطالعات و تحقیقات.

۴۲. نیومن، ویلیام لاورنس، (۱۳۸۹)، شیوه‌های پژوهش اجتماعی: رویکردهای کیفی و کمی؛ ج ۱، ترجمه حسن دانایی‌فرد و سیدحسین کاظمی، تهران، مؤسسه کتاب مهربان نشر.

۴۳. www.mashregnews.ir

۴۴. www.salamatiran.com

۴۵. www.caravan.ir

۴۶. fa.wikipedia.org

۴۷. www.kharazmi.org



پنجمین همایش ملی روش‌های نوین پژوهش‌های کیفی و کمی در ایران

